

Рівненський державний гуманітарний університет

**КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНЕ
НАВЧАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ:
МОВНО-ЛІТЕРАТУРНА ОСВІТА**

Колективна монографія

Рівне – 2022

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
РОЗДІЛ 1 КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ МОВИ ТА ЧИТАННЯ ЯК БАЗОВА КАТЕГОРІЯ СУЧАСНОЇ ЛІНГВОДИДАКТИКИ	7
РОЗДІЛ 2 ДОСЛІДЖЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	34
2.1. Сутність поняття «комунікативні вміння»	34
2.2. Формування вмінь взаємодіяти усно	37
2.3. Застосування ситуаційних вправ на уроці української мови для формування вмінь взаємодіяти усно	56
2.4. Формування вмінь працювати з текстом на уроці української мови	66
РОЗДІЛ 3 ДОСЛІДЖЕННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	88
3.1. Формування фонетико-орфоепічної компетентності	88
3.2. Формування орфографічних умінь і навичок за умов диференційованого навчання	114
3.3. Формування лексичної компетентності	133
3.4. Формування граматичної компетентності	157
РОЗДІЛ 4 ДОСЛІДЖЕННЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ ВЧИТЕЛЯ Й УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	229
4.1. Відмінність та суть понять «культура мови» й «культура мовлення»	229
4.2. Мовна норма й мовленнєва помилка як базові поняття унормованої літературної мови	233
4.3. Ознайомлення учнів з типовими порушеннями нормативного мовлення	240
4.4. Комплекс тренувальних вправ з формування правильного мовлення (на матеріалі вивчення розділу «Прикметник»)	245
4.5. Формування стилістичної компетентності	260
4.6. Мова вчителя як засіб розвитку мовлення учнів	297

РОЗДІЛ 5	РЕАЛІЗАЦІЯ ЛІТЕРАТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	318
5.1.	Літературна компетентність учня початкової школи	318
5.2.	Читацька компетенція	321
5.3.	Бібліотечно-бібліографічна компетенція	329
5.4.	Літературознавча компетенція	336
5.5.	Особистісно-діяльнісна компетенція	344
РОЗДІЛ 6	РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ ДО ПРАКТИКИ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	351
6.1.	Інтеграція змісту освіти як основа одного з різновидів нестандартного уроку	351
6.2.	Проблема інтеграції змісту навчання в практиці роботи вчителів початкової школи	357
6.3.	Дидактичні особливості інтегрованих уроків	364
6.4.	Підготовка до інтегрованого уроку та методика його проведення	371
6.5.	Формування мовних знань і мовленнєвих умінь на матеріалі краєзнавчого змісту	383
6.6.	Застосування ситуаційних вправ на уроці образотворчого мистецтва	393
6.7.	Практика інтегрованого навчання в початковій школі та ЗВО	404
ПІСЛЯМОВА		417

організувати і рецептивну, і репродуктивну й продуктивну діяльність, відповідно до якої застосовувати:

а) рецептивні (загальномовленнєві й стилістичні) вправи, що вимагають від учнів сприймання, усвідомлення і фіксування в пам'яті здобутої інформації, характеристики мовних засобів, групування мовних явищ за вказаними ознаками, знаходження стилістичних невідповідностей у тексті;

б) репродуктивні вправи, які пов'язані з уміннями учнів відтворювати наявні знання (за зразком, схемою, пам'яткою) і потребують добору мовних засобів за певною ознакою;

в) продуктивні вправи, що передбачають творче застосування знань, зокрема, в новій ситуації, вільне володіння всіма видами мовленнєвої діяльності, необхідними для виконання вправ з трансформації текстів, редагування, написання різних за стилями, типами й жанрами мовлення творів.

Така система вправ дасть змогу реалізувати комунікативно-діяльнісний і функціонально-стилістичний підходи до навчання мов.

У процесі свідомого і творчого використання виражальних засобів необхідно розуміти стилістичну роль мовних одиниць, вміти створювати зв'язні тексти (усні й письмові) різної стильової спрямованості, володіти навичками, доцільно використовувати різні форми мовленнєвого етикету. Завдання мають бути спрямовані на спостереження над текстом, його редагування, поширення, скорочення, конструювання елементів висловлювання з урахуванням запропонованої мовленнєвої ситуації.

4.6. Мова вчителя як засіб розвитку мовлення учнів

Учителям початкових класів необхідно володіти навичками літературної вимови звуків, звукосполучень, дотримуватися нормативних вимог уживання слів і їхніх форм, конструювання речень, умілого застосування інтонаційних прийомів усного мовлення та читання вголос як виду мовленнєвої діяльності. На відміну від інших професій учитель володіє літературною мовою не лише «для себе», а й «для інших», тобто для учнів. Звідси зрозуміло, що його

ненормативна вимова звуків, неточність у вживанні слів, кострубаті фрази можуть закріпитися і примножитися в мовленні дітей, яких він навчає. Це й зумовлює підвищену вимогу до мовлення вчителя – основного інструмента навчання і виховного впливу на школярів (С. Дорошенко). Учитель для учнів має бути взірцем як у діях і зовнішності, так і в ставленні до української мови як засобу порозуміння, передачі думки, естетичного впливу. Майбутнім учителям треба бути свідомим того, що їхнє усне мовлення наслідуватимуть діти. А щоб воно було варте цього, потрібно не тільки знати основні вимоги техніки і культури усного мовлення, а й відповідно до цих вимог сформувати навички правильного, точного, логічного, чистого, дохідливого викладу думок, оволодіти мистецтвом спілкування.

Система професійної підготовки вчителя початкових класів спрямована на формування *культури мовлення* (правильності, виразності, ясності, точності, образності, стислості, доцільності, доречності), *культури поведінки* (ввічливості, тактовності, коректності, точності, розкутості); *культури спілкування* (поваги до співрозмовника через вивчення його інтересів, управління поведінкою учнів, згуртування класу, відповідальності за мовленнєвий вчинок) тощо.

Мовлення педагога має два різновиди – монолог (монологічне мовлення) і діалог (діалогічне мовлення). Форми цього мовлення різноманітні. Найпоширенішими формами монологічного мовлення вчителя є розповідь, шкільна лекція, коментар, пояснення, розгорнуті оціночні судження (мотивація оцінки знань, поведінки, позаурочної діяльності школярів). Діалогічне мовлення вчителя широко представлене в різного роду бесідах з учнями, які будуються у формі запитань і відповідей.

Аналізуючи мовлення педагога, часто використовують поняття *комунікативна поведінка*. В сучасній науковій літературі під комунікативною поведінкою розуміють не просто процес говоріння, повідомлення чогось, а таку організацію мовлення й відповідно до нього невербальної поведінки педагога, яка впливає на створення емоційно-психологічної атмосфери педагогічного

спілкування, на характер взаємин між учителем та учнями, на стиль їхньої діяльності.

Комунікативна поведінка педагога оцінюється відповідно до того, що і як він говорить, які в нього жести, рухи, вираз обличчя, який підтекст мають його слова, на яку реакцію учнів розраховані. В реальних ситуаціях шкільного життя – на уроках, перервах, в післяурочній діяльності – мовленнєва сторона спілкування становить складну поліфонію реплік, розповідей, запитань, оціночних суджень, зауважень, емоційних реакцій. На уроці виникають різні мовленнєві ситуації – результат комунікативної поведінки вчителя й учнів. Щоразу вони неповторні. Треба знати, що в пам'яті учнів після зустрічі з учителем залишається не тільки пізнавальна інформація, яку він розповів на уроці, а й та атмосфера, якою супроводжувалося їхнє спілкування. Учні несуть у собі настрій, враження від зустрічі з педагогом, пам'ять про його погляд, інтонацію, тональність мовлення, спосіб реагувати на поведінку учнів. Тому так важливо, плануючи урок, позаурочний захід тощо, обмірковувати не тільки зміст спілкування (про що я буду з ними говорити), а й особливості свого мовлення і комунікативної поведінки (як я буду говорити, які вербальні і невербальні засоби допоможуть мені бути виразним, переконливим, коректним, ввічливим, яку емоційну атмосферу спілкування я хотів би створити).

Які ж умови ефективності професійного мовлення педагога?

По-перше, професійне мовлення педагога має відповідати вимогам культури мовлення і культури спілкування. Це важливий показник рівня його інтелігентності, освіченості, загальної культури. Продуктивність мовленнєвої діяльності педагога залежить передусім від того, наскільки його мовлення відповідає нормам сучасної української літературної мови – акцентуаційним, орфоепічним, лексичним, граматичним, орфографічним, стилістичним нормам мовленнєвого етикету. Мовлення, яке відповідає цим нормам, є правильним. Правильність – одна з характеристик культури мовлення і культури спілкування.

По-друге, професійне мовлення педагога має бути своєрідною «словесною дією» (термін К. Станіславського), метою якої є здійснення інтелектуального, емоційно-вольового, морального впливу на учнів. Слово вчителя переконує, навіює, викликає в учнів відповідні почуття, формує їхнє ставлення до того, про що він говорить. Тому важливо орієнтувати себе у спілкуванні з учнями на цілеспрямований добір мовних і мовленнєвих засобів, на чітке визначення того, яке педагогічне завдання буде розв'язуватися цими засобами.

По-третє, ефективності професійного мовлення педагога – його спрямованість, зверненість до учнів. Головна мета спрямованості мовлення – викликати учнів на діалог із учителем, залучити їх до співпраці, створювати атмосферу співроздумів і співпереживання. Не менш важливим є також завдання орієнтувати учнів на внутрішній діалог із самим собою. Слова педагога повинні завжди мати точну адресу – їхній добір здійснюється з розрахунку, що вони будуть сприйматися конкретними учнями. Вчитель завжди будує своє мовлення, передбачаючи можливу реакцію учнів на свої слова, навіть на тон, голос, яким вони будуть сказані. Таке передбачення допоможе педагогові раціональніше організувати своє мовлення, скоригувати його під час спілкування (за М. Вашуленком).

Майбутній учитель початкових класів має добре оволодіти мовними нормами, стежити за їх змінами, не допускати змішування мовних явищ, проявів інтерференції; критично ставитися до написаного і мовленого слова. Адже мовнокомунікативні вміння – це не тільки вироблення студентом відповідних мовних навичок, а й постійна потреба мовленнєвого самовдосконалення, збагачення активного словника, підвищення власної мовної лексико-стилістичної грамотності. Якісне мовлення вчителя є показником рівня мовленнєвої культури суспільства.

Учителю корисно знати, що:

- Багатство мовлення визначається тим, що і як із надбаного в мові використовує людина. Якщо ви не повторюєте одні й ті самі слова, ваші

речення не схожі одне на одне за будовою, ви не засмічете мову словами-паразитами, – це значить, що ваше мовлення багате й різноманітне (В. Кух).

- У школі не повинно бути пустослів'я і пустодзвонства. Бережіть слова!.. Не допускайте, щоб високі святі слова перетворювались в розмінну монету... Нехай кожне слово, вимовлене в школі, дає плід, а не залишається пустоцвітом (В. Сухомлинський).

- Ми повинні прагнути не до того, щоб нас кожен розумів, а до того, щоб нас не можна було не зрозуміти (Вергілій).

- Факти нехтування рідної мови не минають безслідно. Завдають шкоди літературі й самому суспільству. Перехід на суржик означає збідніння душі, її зубожіння... (О. Гончар).

Мовленнєвий етикет у культурі вчителя та учнів початкової школи

Сучасній школі потрібен учитель-професіонал, який володіє ґрунтовними знаннями і знає найраціональніші способи передавання цих знань учням, учитель, який володіє бездоганною культурою мовлення.

Однозначного тлумачення терміна *культура мовлення* не існує. Його трактують по-різному. Наприклад:

Культура мовлення – це опанування норм усного та писемного літературного мовлення (правил вимови, наголосу, граматики, слововживання), а також уміння вживати художні мовні засоби в різних умовах спілкування (Л. Скворцов).

Культура мовлення – рівень опанування норм усної та писемної літературної мови, а також свідоме, цілеспрямоване, майстерне використання мовно-виражальних засобів залежно від мети й обставин спілкування (Вільна енциклопедія).

Культура мовлення – широке і об'ємне поняття, але передусім – це грамотність побудови фраз, простота і зрозумілість викладу, виразність, яка досягається вмінням дібрати потрібні слова і синтаксичні конструкції та активним використанням основних компонентів виразності усного мовлення –

тону, динаміки звучання голосу, темпу, пауз, наголосів, інтонації, дикції, правильна вимова слів тощо.

Неодмінним компонентом культури мовлення є загальноприйнятий мовний етикет.

Етикет (у перекладі з французької мови це слово означає ярлик, етикетку) – правила поведінки і спілкування людей у суспільстві; зовнішній прояв відносин між людьми, культури особистості. Це поняття містить у собі обов'язки людей один до одного; норми і правила їх поведінки у різних ситуаціях; додержання норм етикету, пов'язане із загальною культурою, самоусвідомленням, самоповагою та мірою гнучкого ставлення людини до інших.

Мовленнєвий етикет – це національно-специфічні правила мовленнєвої поведінки, які реалізуються в системі стійких формул і висловів, що рекомендовані для висловлення подяки, прощання в різних ситуаціях ввічливого контакту зі співбесідником, зокрема, під час привітання, знайомства, звертання тощо.

Українські формули вітання

Досвідчений учитель розуміє, що без продуманого привітання хороший урок важко розпочати. Початок уроку – це той самий час, коли закладається темп, настрої, тон спілкування – суто діловий, робочий або дружній. І. Риданова, автор посібника «Культура мовленнєвої поведінки вчителя», наголошує: «Одна-дві хвилини, витрачені на діалог, що сприяє контактуванню, не можна оцінювати як марнування дорогоцінного часу. Це швидше елементарна вимога педагогічного етикету, що має серйозний психологічний сенс». Від ефекту «першого враження» часто залежить розвиток взаємин і результативність спільної роботи вчителя й учнів. Діти підсвідомо орієнтуються на свої почуття під час привітання. Тому, заходячи до класу, усміхніться, окиньте всіх присутніх оптимістичним поглядом, зупиніться перед дошкою, витримайте паузу та привітайте дітей. Зробіть це неформально, щиро, доброзичливо, креативно.

Формули *доброго ранку, добрий день (добридень), добрий вечір (добривечір)* давно усталені. Їх не варто міняти на створені штучно *доброго дня, доброго вечора*.

Запам'ятайте: форма в родовому відмінку є тільки у словосполученні «Доброго ранку!». Словосполучення «Доброго дня!» або «Доброго вечора!» в такому разі буде помилкою. Відповідно до сучасних норм української мови треба вітатися:

Добрий день! Добрий вечір! але Доброго ранку!

Обґрунтовується це тим, що *добрий день* і *добрий вечір* – стійкі словосполучення і їх не треба видозмінювати, інакше вони не відповідатимуть нормам української мови.

Доволі значного поширення набула форма вітання «Доброго дня!». Багато-хто тепер думає, що українською тільки так і треба вітатися. Очевидно, що ця форма виникла під впливом «Доброго ранку!» і мовці її підхопили. О. Пономарів, незважаючи на поширеність форм «Доброго дня!» і, особливо, «Доброго вечора!» стверджує, що вони штучно створені. Можна помітити, що люди часто вітаються так для того, щоб звучати, так би мовити, культурніше. Хтось наполягає на тому, що ці варіанти мають форму побажання, а «Добрий день!» – це констатація того, що день видався добрий.

По-перше, українці віками віталися «Добрий день!» і «Добрий вечір!». Саме форми в називному відмінку наявні і в народній творчості, і у творах письменників. Натомість форми «Доброго дня!» і «Доброго вечора!» практично відсутні і там, і там.

По-друге, вітальні формули самі в собі є побажаннями. Це усталені конструкції, слова ввічливості. Наприклад, ми співаємо «*Добрий день вам, люди добрі!*», «*Щедрий вечір, добрий вечір добрим людям на здоров'я!*», «*Добрий вечір тобі, пане господарю!*» тощо.

По-третє, для того, щоб побажати щось людині, кажуть: «Гарного дня (вам)!», «Вдалого дня (вам)!». Такі побажання переважно говорять на прощання, а не при зустрічі. В інших слов'янських мовах також

використовуються форми в називному відмінку: *dzień dobry* (польська), *dobry deň* (словацька), *добры дзень* (білоруська), *добар дан* (сербська). До речі, поляки не мають аналога формі «Доброго ранку!». Із самого ранку вони кажуть «*Dzień dobry!*». В Україні теж часто говорять «Добрий день!» від самого ранку. Це не помилка.

В українській мові є дуже гарні стягнені форми вітань «Добридень!» і «Добридень!». Мало-кому, напевно, не читали в дитинстві українську народну казку «Лисичка-сестричка». Там є таке речення: *«На другий день устала раненько, вмилась біленько, господарю на добридень дала поклонітися».*

Традиційні українські форми вітання: Доброго ранку! Добрий день! Добридень! Добрий вечір! Добридень! Добрий вечір! Добридень! Про це також говорить О. Авраменко: «Зверніть увагу на формули «добридень» і «добридень»: вони застигло вказують на сполуки «добрий день» і «добрий вечір» саме в початковій формі, тоді як формули «добриранок» чи подібної не витворено. Може, й через те її нема, що віталися саме «Доброго ранку?»».

О будь-якій порі дня доречними буде привітання – *здрастуй/те*. В українській мові є дієслово *здрастувати* (*бути здоровим, благополучно існувати*). Від нього утворилося слово у наказовому способі *здрастуй / те*. Воно запозичене з російської мови, до якої, прийшло зі старослов'янської, де означало *будь чи будьте здорові*. Це значення збереглося і до сьогодні в усному розмовному мовленні, у фольклорі, у творах письменників. Наприклад, у пісні:

Ой там моя сестра пшениченьку жала.

Сказав я їй «Здрастуй» –

«Здоров» не сказала.

А пам'ятаєте красиву поезію В. Солоухіна, в якій чітко зрозуміла роль слова *здрастуйте* в нашому житті :

Здрастуйте!

Вклонившись, ми одне одному сказали,

Хоча були зовсім незнайомі.

Здрастуйте!

Що особливого ми одне одному сказали?

Просто «Здрастуйте», адже більше ми нічого не сказали.

Чому ж на крапельку сонця додалося у світі?

Чому ж на крапельку щастя додалося у світі?
Чому ж на крапельку радісніше зробилося життя?

Отже,

Неправильно	Правильно
Доброго дня! Доброго вечора!	Добрий день! Добридень! Добрий вечір! Добривечір! Зрастуйте!

Що повинен пам'ятати студент-практикант?

1. Нейтральна формула привітання: *«Добрий день!»*, *«Доброго ранку!»*, *«Здрастуйте!»*.
2. Привітання + висловлювання, що оптимізують процес спілкування: *«Доброго ранку! Радий вас бачити. Сьогодні у нас надзвичайно цікава тема уроку...»*; *«Здрастуйте, бачу у вас гарний настрій, і ви налаштовані на сприйняття нового матеріалу...»*.

3. Привітання + висловлювання, що заохочують до дії: *«Доброго дня» Налаштуйтеся на серйозну роботу!»*; *«Доброго ранку! Перевірте готовність робочих місць. Розгорніть зошити!»*.

Можна заохотити клас і віршованими рядками:

Треба дружно привітатись: «Добрий день!».
Дружно й голосно сказати: «Добрий день».
Тож усміхніться у відповідь, діти,
і вашим успіхам я буду радіти.

4. Привітання + репліки, що гальмують увагу учнів: *«Добрий ранок! Бачу, що у половини класу немає альбомів! Навіщо ви ходите до школи – не розумію!»*; *«Здрастуйте! Вчитель уже в класі. Ще довго будете вовтузитися»*.

Учитель має пам'ятати, що використання формул, які гальмують увагу учнів, негативно позначаються на результатах спільної діяльності. І якщо подібні словесні формули повторюються на кожному уроці, то важко сподіватися на створення сприятливої атмосфери для співпраці.

Формули прощання

До побачення! Будь (те) здоров (і)! Бувай (те) здоров (і)! Бувай (те)! До зустрічі! Дозвольте попрощатися! Добраніч (На добраніч)! До завтра! На все добре! Усього (тобі, Вам) найкращого! Хай (тобі, Вам) щастить! Прощайте! – це українські формули прощання.

Можна сказати і так: *Уже пізно; Мені пора; Будемо прощатися; Шкода (жаль), але я мушу йти; Ми прекрасно провели час; Дякую (тобі, Вам) за*

зустріч! Вдячний за все! Даруй (те), що так довго тебе (Вас) затримав. Не буду більше зловживати твоїм (Вашим) часом (терпінням), твоєю (Вашою) гостинністю); Не можу тебе, (Вас) довше затримувати.

Що повинен пам'ятати студент-практикант?

Прощальні етикетні формули можуть мати як оптимістичний, так і гальмівний вплив на процес спілкування:

1. Нейтральні формули прощання: «До побачення!», «До зустрічі!», «Найкращого Вам!».

Дехто прощається словами: «*Всього вам доброго!*». Але «*Всього доброго (найкращого)*!» – це калька з російської мови, тобто дослівний переклад. А українською – «На все добре!»

2. Прощання + висловлювання, що оптимізують процес спілкування: «До побачення! Було приємно з вами працювати!»; «До зустрічі! Ми чудово провели час!».

3. Прощання, що мають гальмівний вплив на процес комунікації: «До побачення! Ми тільки згаяли час!», «До побачення! Урок пройшов даремно».

Слова до побачення, до зустрічі – пишуться окремо.

Формули вибачення

Слово «вибачення» означає усвідомлення своєї провини і намагання її спокутувати за допомогою спеціальних висловів. Воно завжди супроводжується проханням вибачити, тобто виявити поблажливість, простити провину.

Для вибачення можна використати формули: Будь ласка, не ображайтеся! Вибач (те), я помилився; Я не хотів (не мав наміру) чинити тобі (Вам) прикроці; Мені дуже неприємно! Вибач(те)!

У ситуації невеликої провини використовують конструкцію Прошу вибачення (пробачення, вибачити, пробачити) за... Підкреслено ввічливим висловом є Вибачте ласкаво за....

У нейтральному стилі вживають такі вислови:

1. Вибачте! – вислів, який, вважають дослідники, запозичений з польської мови, де він означав *роздивлятися, побачити, розпізнати*. Вислів Вибачаюсь! за формою не відповідає змістові вибачення – дія скерована на самого мовця. Дієслово «вибачатися» позначає дію, яка не може бути спрямована на предмет, є неперехідним і функціонує в українській мові в значенні *просити вибачення, усвідомлюючи свою провину* без відносно до об'єкта дії, відповідно може вживатися в контексті: «*Не живу, а вибачаюся*».

Слова вибачаюся, пробачаюся мають у своєму складі колишній займенник *ся*, який був формою від себе (порівняйте: *голюся, миюся, чешуся – голю себе, мию себе, чешу себе*). Коли вживаєте слова вибачаюся, пробачаюся

ніби просите вибачити самого себе, хоч насправді вважаєте, що завинили перед кимось. Треба казати: «Вибачте мені, пробачте, даруйте, перепрошую».

Ненормативним є вислів *Я хочу вибачитися* чи *За цей вчинок треба вибачитися*. Правильно: Треба попросити вибачення, Треба перепросити.

<u>Неправильно</u>	<u>Правильно</u>
Приносити вибачення	Просити вибачення, перепрошувати
Вибачаюся	Вибачте
Пробачаюся	Пробачте мені
Вибачте мене	Вибачте мені
Дякую вас	Дякую вам
Дякуючи знанням	Завдяки знанням

2. Пробачте! – поширилось під впливом слова польської мови «недобачити, пропустити», однак розвинуло нове лексичне значення. Вживають в українській мові як вибачення, вияв перепрошення з XVII ст.

Формули вибачення

Висока тональність	Нейтральна тональність	Фамільярна тональність
Просимо (прошу)вибачити (вибачення)за...	Вибачте! Пробачте! Даруйте! Перепрошую! Прошу вибачення!	Вибач (те) мені! Пробач (те) мені! Даруй (те)! Перепрошую! Вибачай!Винен! Більше не буду!

3. Схвалення. Похвала.

Схвалення – визнання адресатом чийось дій, вчинків, рішень, слів правильними. Мовленнєві формули схвалення утворюються довільно і залежать від ситуації, яка складається. Наприклад, вони можуть бути такими:

Ти (Ви) правильно вчинив (ли) (сказав, виступив);

Дуже правильний (розумний, доречний) вчинок;

Ти (Ви) прийняв (ли) надзвичайно вдале (розумне, продумане) рішення;

Я в захопленні від твого (Вашого) вчинку (виступу).

За нормами доброго тону особа, вчинок якої схвалено, має належно відреагувати. З цією метою можна скористатися такими формулами:

Дякую!

Це тобі (Вам) тільки здається;

Мені приємно, що ти (Ви) оцінив (ли) мій вчинок;

Я не вартий таких слів;

Те ж саме я можу сказати і про тебе (Вас).

Ці фрази супроводжуються невербальними засобами вираження вдячності; ввічливим кивком голови, приязною усмішкою.

Як похвалити учня?

Похвала – хороший, похвальний відзив про кого-, що-небудь.

Головний критерій «правильної» похвали – щирість. Похвалити учитель може за будь-що, але головне – хвалити треба від душі, не формально, і хвалити учня потрібно обов'язково! Чому? Щоб оцінити старання школяра, підтримати його, підвищити самооцінку і посилити мотивацію до вивчення предмета.

Головна функція похвали – передати щиру віру педагога в можливості свого учня, адже кожен школяр потребує позитивній оцінці і схваленні своєї діяльності і досягнень. Тільки так можна переконати дитину вчитися, і вчитися із задоволенням. Завдання вчителя – постійно знаходити хороші приводи для словесного заохочення своїх вихованців.

Студенти-практиканти, майбутні вчителі, не завжди знають, як правильно і ефективно похвалити учня. Нижче пропонуємо етикетні формули похвали

Формули похвали

Твоя відповідь мене дуже зворушила! Приємно чути таку відповідь! Впевнена, що багатьом сподобалась твоя чудова відповідь. Я заслухалася, яка чудова відповідь! Такі відповіді надовго запам'ятовуються. Приголомшлива відповідь! Твоя відповідь – просто диво! Для мене твоя сьогоднішня відповідь така сама яскрава, як сонечко! Саме цього ми давно чекали! Це зворушує мене до глибини душі! Сказано відмінно – просто і ясно! Як розумно сказано! Красиво сказано! З душею сказано! Якими чудовими думками ти володієш! Тут мені без тебе не обійтися! Мені дуже важлива твоя допомога! Які важливі слова ти сказав! Твоя голова попрацювала на славу! Абсолютно новий підхід до справи! Не можу не висловити тобі своє захоплення! Ти став(-ла) справжнім майстром! Ти перевершив(-ла) сам(-а) себе сьогодні! Ти правильно мислиш! Це дуже правильне зауваження! Я пишаюся тим, як ти сьогодні працював(-ла)! Я з тобою цілком і повністю згоден(-на). Я просто щасливий(-а)! Ти неперевершений(-а) сьогодні! З кожним днем у тебе виходить все краще! Ти робиш це сьогодні значно краще. Ти справді покращив(-ла) це... Краще й не буває! Це найкраще, що я коли-небудь бачив(-ла)! Я не зміг(-ла) би зробити краще! Як швидко ти впорався(-лась)! Ти швидко вчишся! Ти зробив(-ла) це так швидко! Ти зрозумів(-ла) це так швидко! Я щиро радію за тебе! Працювати з тобою – просто радість! Ти мене порадував(-ла)! Таке складне завдання зробити самому! Як ти багато зробив(-ла)! Розумник(-ця)! Ти спритно це робиш! Ти робиш це дуже добре! Ти робиш це дуже красиво! Твоя щоденна робота дала

чудові результати! Ти на правильному шляху! Гарно, що тобі це вдалося! Ти чудово все зрозумів(-ла)! Це якраз те, що потрібно! Вітаю! Це те, що треба!

Серед усіх указаних вище форм можна виділити:

1. Нейтральні формули похвали. Наприклад: «Молодчинка!», «Молодець!», «Розумниця!».

2. Похвала + висловлювання, що заохочують до дії. Наприклад: «Молодець! Продовжуй так і надалі працювати!»; «Розумник! Сподіваюсь, ти справишся і з наступним завданням!».

3. Розгорнуті висловлювання – стереотипи похвали. Наприклад: «Молодці! Мені приємно, що ви такі активні!»; «Розумнички! Ваші батьки будуть вражені результатами роботи!».

Особливості професійного мовлення вчителя початкових класів

Кожен учитель, який би предмет він не викладав, має оволодіти культурою мовлення. Необхідно, щоб його мовлення було правильним, змістовним, доречним, логічним, точним, стислим, характеризувалося простотою та емоційною виразністю, образністю. Правильна вимова, вільне, невимушене оперування словом, уникнення вульгаризмів, провінціалізмів, архаїзмів, слів-паразитів, зайвих іншомовних слів, наголошування на головних думках, фонетична виразність, інтонаційна розмаїтість, чітка дикція, розмірений темп мовлення, правильне використання логічних наголосів і психологічних пауз, взаємовідповідність між змістом і тоном, між словами, жестами та мімікою – необхідні елементи мовної культури вчителя.

Специфіка мовлення вчителя залежить від предмета, який він викладає.

Кожен предмет має свої терміни, специфічні лексеми, які вчитель повинен пояснити учням, навчити їх правильно вимовляти, вживати в словосполученнях, реченнях, монологах, діалогах, але вчитель має виправляти мовні і мовленнєві помилки учнів не тільки на уроці, а й у процесі позакласної та позашкільної роботи, на перервах тощо. Почувши помилки в мовленні учня, вчитель має спокійно, тактовно виправити їх після відповіді, якщо вона коротка, або під час логічних інтервалів, оскільки неодноразові зауваження переривають хід думки школяра.

Проаналізуємо типові помилки, які допускають студенти під час педагогічної практики на уроках у початковій школі.

Навчання грамоти

Навчання грамоти – найдавніша галузь методики розвитку української мови.

Предмет передбачає формування у першокласників початкових умінь читання і письма.

Більшість завдань у зошитах для навчання письма – комплексні. Під час їх виконання діти вимовляють слова, словосполучення, речення, навчаються зв'язно висловлювати свої думки, бачать послідовність написання букв. Це сприяє виробленню необхідних навичок. Найкращим взірцем для навчання зв'язного мовлення, розбірливого, чіткого, автоматизованого письма першокласників залишається мовленнєвий та рукописний зразок учителя: як він розмовляє, як пише на дошці і обов'язково – у зошиті. Загальновідомо, що усні мовленнєві помилки переносяться у письмові роботи школярів. Вони стають постійними і травмують психіку дитини. Учень втрачає віру в свої можливості, вважає себе недостатньо розумним. Поступово втрачається інтерес до навчання, тому маємо зберегти у дитини бажання вчитися. Вчитель сам має бути компетентним і грамотним.

Назви ліній сітки зошита. У робочому рядку дві лінії – верхня рядкова та нижня рядкова; між робочими рядками лінії краще називати – нарядкова та підрядкова (відносно робочого рядка). Учитель може назвати міжрядкову лінію інакше: верхня і нижня міжрядкова або допоміжна, але звертаємо увагу, що одну лінію школярі називатимуть подвійно, а це недобре, бо у них досить розвинена предметна пам'ять.

Назви основних елементів літер: коротка пряма похила лінія, довга пряма похила лінія, довга лінія з петлею вниз чи вгору, пряма похила лінія із заокругленням унизу вправо, коротка пряма похила лінія із заокругленням угорі, коротка пряма похила із заокругленням угорі та внизу, овал, напівовали.

Назви додаткових елементів літер: передній плавний елемент, подовжена з поворотом ліворуч, мала петля.

Перевірте себе!

НЕПРАВИЛЬНО	ПРАВИЛЬНО
<i>Посміхніть</i> ся один одному	<i>Усміхніть</i> ся один одному
<i>Навчання</i> грамоті	<i>Навчити</i> грамоти
<i>Маленька</i> літера	<i>Мала</i> літера
<i>Обведи</i> рисочки	<i>Поєднай</i> пунктирні лінії; наведи контур
<i>Крапки, рисочки, петельки</i> і т.п.	<i>Штрихувальні лінії</i> ; вид штрихування
<i>Середину</i> замалювати по-другому	<i>Змінити спосіб штрихування</i> ; заштрихувати інакше
<i>Відривні та невідривні рухи</i>	<i>Перервні та неперервні рухи</i>
<i>Кисть</i> руки	<i>П'ясть</i> руки
<i>М'який</i> знак	<i>Знак м'якшення</i>
<i>Напишіть</i> дві строчки	<i>Напишіть</i> два рядки
<i>Напишіть</i> в стрічку	<i>Напишіть</i> в рядок
<i>Читайте</i> по складам	<i>Читайте</i> по складах
<i>Запишіть</i> у зошиті в косу лінійку	<i>Запишіть</i> в зошиті в <u>к</u> осу лінійку
<i>Міжрядко<u>в</u>а</i> лінія	<i>Міжрядк<u>о</u>ва</i> лінія
<i>Т<u>в</u>ердий</i> звук	<i>Т<u>в</u>ерд<u>й</u></i> звук
<i>Позн<u>а</u>чка</i>	<i>П<u>о</u>значка</i>
<i>Спишіть</i> елементи літер по зразку	<i>Відтвори</i> ть елементи літер за зразком
<i>Пиши</i> менші (більші) букви	<i>Дотримуйте</i> ся розмірів літер
<i>Притримуйте</i> ся правила з'єднання елементів літер	<i>Додержуйте</i> ся правил поєднання елементів у літерах
<i>Форму</i> літер не можна міняти	<i>Форму</i> літер не можна змінювати
<i>Письмо</i> має бути косим	<i>Письмо</i> має бути похилим
<i>Риска</i> для з'єднання	<i>З'єднувальна</i> лінія
<i>Порушення</i> рядка	<i>Недотримання</i> рядка
<i>Неправильні</i> форми літер	<i>Спотворені</i> форми літер
<i>Класти</i> зошит косо	<i>Класти</i> зошит навскіс
<i>Шарикова</i> ручка	<i>Кульк<u>о</u>в<u>а</u></i> ручка
<i>Їх</i> зошити	<i>Їхн<u>і</u></i> зошити

Українська мова

Мовленнєві труднощі в студентів-практикантів починаються з першої хвилини перебування в класі. Потрібно підготувати учнів до роботи. І як запитати: «хто черговий чи хто черговий?» (черговий!), «яке було домашнє завдання чи завдання?» (завдання!), або «Що було дано, завдано чи задано додому?» (задано!). А як правильно сказати: «розкрийте, розгорніть чи відкрийте зошити (книжки)?» (розгорніть!); «покладіть, положіть чи поставте

ручки?» (**покладіть!**); «витріть, стеріть чи зітріть дошку, чи з дошки» (**витріть дошку, але зітріть з дошки!**); «підніміть, підійміть, здійміть чи піднесіть руку?» (**піднесіть!**); «слідкуйте чи стежте по тексту чи за текстом?» (**стежте за текстом!**); слухайте перше питання чи запитання?» (**запитання!**); «задавати питання чи ставити питання?» (**ставити!**); «переверніть чи перегорніть сторінку?» (**перегорніть!**) тощо. Потрібно зробити зауваження – і чуємо: «не мішай!» (**не заважай!**); «не списуй у товариша» (**від товариша!**); «у тебе нечітка уява про події» (**уявлення!**); «відповідь невірна» (**неправильна!**); «тихше!» (**тихо!**); «замовчіть» (**замовкніть!**). А ось підсумовують і задають домашнє завдання: «коротше кажучи» (**коротко кажучи!**), «другим разом» (**іншим разом!**), «це підготує хтось другий» (**інший!**), «слідуючий урок» (**наступний!**).

Щоб не допускати мовленнєвих помилок, більше читайте українською, користуйтеся словниками – і ви підвищите свою фахову культуру мовлення, зокрема оволодієте правилами правопису, вимови, наголошення, семантично точно і стилістично доречно виберете слово з граматично й стилістично правильною його сполучуваністю, але все це повинно бути вашою внутрішньою потребою.

Прочитайте і запам'ятайте:

НЕПРАВИЛЬНО	ПРАВИЛЬНО
Підручник з української мови	Підручник української мови
<i>Украї́нська</i>	Украї́нська
<i>Розмовляй на українській мові</i>	<i>Розмовляй українською мовою</i>
<i>Навчають на українській мові</i>	<i>Навчають українською мовою</i>
<i>Вчитися на рідній мові</i>	<i>вчитися рідною мовою</i>
<i>Перекладіть на українську мову</i>	<i>Перекладіть українською мовою</i>
<i>Хід уроку</i>	<i>Перебіг уроку</i>
<i>Розвиваюча мета</i>	<i>Розвивальна мета</i>
<i>Діюча програма</i>	<i>Чинна програма</i>
<i>Запишемо число в зошиті</i>	<i>Запишімо дату в зошиті</i>
<i>При вивченні частин мови</i>	<i>У процесі вивчення частин мови (під час вивчення частин мови)</i>
<i>Іменником називається...</i>	<i>Іменником називають...</i>
<i>Іменник утворено шляхом поєднання двох основ</i>	<i>Іменник утворено поєднанням двох основ</i>
<i>Прикметники поділяються на розряди...</i>	<i>Прикметники поділяють на розряди...</i>
<i>Без іменнику (прикметнику, займеннику, числівнику, прийменнику, сполучнику)</i>	<i>Без іменника (прикметника, займенника, числівника, прийменника, сполучника)</i>

<i>Перехід</i> однієї частини мови в іншу	Перехід однієї частини мови в іншу
<i>Опізнавальні</i> ознаки	<i>Розпізнавальні (розрізнявальні)</i> ознаки
<i>Являється</i> підметом	Є підметом
<i>Придумайте</i> речення	Складіть (побудуйте) речення
<i>Продовжіть</i> речення	<i>Продовжте</i> речення
Складні слова <i>зустрічаються</i> в тексті	Складні слова <i>трапляються</i> в тексті
<i>Узагальнююче</i> слово	<i>Узагальнювальне</i> слово
Візьміть слово в <i>лапки</i>	Візьміть слово в <i>лапки</i>
<i>Підчеркніть</i> слово	<i>Підкресліть</i> слово
<i>Підберіть</i> синонім	<i>Доберіть</i> синонім
Учнями <i>неправильно виконано</i> завдання...	Учні <i>неправильно виконали</i> завдання...
Писати <i>по зразку</i>	Писати <i>за зразком</i>
Зробіть <i>розбір</i>	Зробіть <i>розбір</i>
Морфологічний і синтаксичний <i>розбори</i>	Морфологічний і синтаксичний <i>розбір</i>
Вивчення <i>синтаксиса</i>	Вивчення <i>синтаксису</i>
Зробіть <i>всесторонній</i> аналіз слова	Зробіть <i>всебічний</i> аналіз слова
Робити позначки <i>на полі</i> (на березі)	Робити позначки <i>на полях</i> (на берегах)
Записати в <i>алфавітному порядку</i>	Записати <i>за абеткою</i>
<i>Виключення</i> з правил	<i>Винятки</i> з правил
<i>Наступні</i> правила	<i>Такі</i> правила
Учні читають правило в <i>книзі</i>	Учні читають правило у <i>підручнику</i> (у книжці)
Ці помилки <i>зустрічаються</i> часто	Ці помилки <i>трапляються</i> часто
Сказати <i>два слова</i>	Сказати <i>двоє слів</i>
<i>Давайте</i> запишемо...	<i>Запишімо</i> ...
<i>Підібрати</i> приклади до орфограми...	<i>Дібрати</i> приклади до орфограми...
<i>При потребі</i> скористатися словником	<i>За потреби</i> скористатися словником
Слово, <i>тотожне</i> за змістом	Слово, <i>тотожне</i> за змістом
<i>Ряд</i> ознак	<i>Низка</i> ознак, <i>низка</i> прикладів
<i>Властивий для нього</i>	<i>Властивий йому</i>
Граматичне запитання	Граматичне питання
<i>Наводячі</i> питання	<i>Навідні</i> питання
<i>Примірні</i> вправи	<i>Типові</i> вправи
Чи є <i>бажаючи</i> повторити вправу?	Хто <i>бажає</i> повторити вправу?
<i>По цих</i> розділах буде контрольна робота	<i>З цих</i> розділів буде контрольна робота
<i>По всім</i> питанням ти дав вірну відповідь	<i>На всі</i> запитання ти дав правильну відповідь (правильно відповів)
Його відповідь вартує самої вищої оцінки	Його відповідь заслуговує найвищої оцінки
Ти <i>попугав</i> усі правила	Ти <i>перепугав</i> (спугав) усі правила
<i>Вичеркни</i> слово	<i>Викресли</i> слово
Знайдіть <i>лише</i> слово	Знайдіть <i>зайве</i> слово.
Запишіть <i>любє</i> слово	Запишіть <i>будь-яке</i> слово
<i>Додавання префіксу</i>	<i>Додавання префікса</i>
Для <i>наглядності</i>	Для <i>наочності</i> (щоб показати)
<i>Говори</i> даліше	<i>Продовжуй</i>
Цей матеріал стане <i>в нагоді</i>	Цей матеріал стане <i>в пригоді</i>
Не виконав завдання <i>із-за</i> хвороби	Не виконав завдання <i>через</i> хворобу (тому що хворів)
<i>Із-за</i> помилки	<i>Через</i> помилку
<i>Допустити</i> помилку	<i>Припуститися</i> помилки

<i>Обнаружити</i> помилки	<i>Виявити</i> помилки
<i>Виправіть</i> помилки	<i>Виправте</i> помилки
<i>Обумовлювати</i> помилки	<i>Зумовлювати</i> помилки
<i>Попередити</i> помилки	<i>Запобігти</i> помилкам
Багато помілок	Багато помилóк
<i>Типовá</i> помилка	<i>Типóва</i> помилка
Не написав <i>твір</i>	Не написав <i>твору</i>
Виконав це <i>по дорученню</i> вчителя	Виконав це <i>за дорученням</i> вчителя
<i>Цілий</i> урок	<i>Увесь</i> урок
<i>Відкритий</i> урок	<i>Показовий</i> урок
<i>Дана</i> тема	<i>Ця</i> тема
Це <i>сама важлива</i> тема	Це <i>найважливіша</i> тема
<i>Підвести</i> підсумки	<i>Підбити</i> підсумки
<i>Коротше</i> кажучи	<i>Коротко</i> кажучи
Усі <i>бажаючі</i>	Усі <i>охочі</i>
Сторінка сто <i>шість</i> , параграф <i>сім</i>	Сторінка сто <i>шоста</i> , Параграф <i>сьомий</i>
Ознайомтеся зі змістом <i>параграфу</i>	Ознайомтеся зі змістом <i>параграфа</i>
<i>Бігло</i> ознайомитися	<i>Побіжно</i> ознайомитися
Виробіть <i>навик</i>	Виробіть <i>навичку</i>
<i>Нóвий</i> матеріал	Новíй матеріал
Умовна <i>познáчка</i>	Умовна <i>пóзначка</i>
Виникають <i>утруднення</i>	Виникають <i>труднощі</i>
Звернутися за допомогою до колег	Звергнутися <i>по</i> допомогу до колег
Мені <i>повезло</i> : мене не <i>визивали</i> до дошки	Мені <i>пощастило</i> : мене не <i>викликали</i> до дошки
<i>Саме по собі</i> зрозуміло	<i>Само собою</i> зрозуміло
Моя <i>завітна</i> мрія – вчитися	Моя <i>заповітна</i> мрія – вчитися
<i>По</i> програмі	<i>За</i> програмою
<i>По</i> плану	<i>За</i> планом
<i>Кропітка</i> робота	<i>Копітка</i> робота
Говорити <i>невпопад</i>	Говорити <i>не до ладу</i> (не до речі)
<i>Роздатковий</i> матеріал	<i>Роздавальний</i> матеріал
Творчий підхід у вивченні мови (С)	Творчий підхід <i>до</i> вивчення мови

Зверніть увагу:

До дошки піде Андрій Гончаренко, а не Гончаренко Андрій (хоч у журналі так).

Літературне читання

У пошуках найкращого мовного еквівалента автор звертається до прикладів з класичної й сучасної літератури, фольклору й живого народного мовлення, розмірковує про багату скарбницю мовної спадщини українського народу (Ф. Вольтер).

Урок літературного читання в початкових класах займає особливе місце серед інших навчальних дисциплін, адже предмет його вивчення – література – цілюще джерело пізнання життя та чинник особливого впливу на особистість.

Правильне наголошування слів – одна з ознак мовленнєвої культури людини. Той, хто помиляється в наголошуванні слів, демонструє свою мовленнєву некомпетентність, неграмотність, неосвіченість. Особливо різке слух неправильний наголос в таких словах: *вімова, діалог, зв'язне мовлення, помилки (мн.), «байки (мн.), вірші (у віршах), роки (років), виразне читання (замість вимóва, діалóг, зв'язне мовлення, помилкí (мн.), «байкí (мн.), вірші (у віршах), рокí (років), вирáзне читáння, заслáння» (Тарас Шевченко на заслáнні)*. Досить стійкими є помилки у вживанні наголосу в багатьох інших словах: *бáтьківський, заняття, захворíти, зручний, каталóг, книжкí (мн.), кóтрíй*. Не прикрашає мовлення неправильне наголошування загальноживаних слів: *дочка, дошка, дрова, ім'я, подруга, разом з дітьми, рукопис*; вживання слів у невластивому для контексту значенні, наприклад, *відбиття* (замість *зображення*) життя (у творі), *грати значення* (замість *роль*); порушення лексичної сполучуваності слів: *мова йдеться* (замість *мова йде* або просто – *йдеться*), *загубити* (замість *втратити*) силу (або ще: *знесилитися*) тощо.

Прочитайте і запам'ятайте:

НЕПРАВИЛЬНО	ПРАВИЛЬНО
<i>Головна думка твору</i>	<i>Основна думка твору</i>
<i>Збірник вірщів Л.Українки</i>	<i>Збірка віршів Лесі Українки</i>
<i>У творі мова йде про...</i>	<i>У творі йдеться про...</i>
<i>Вискажіть свою думку</i>	<i>Висловіть свою думку</i>
<i>Любимий літературний герой</i>	<i>Улюблений літературний герой</i>
<i>Персонаж має свої індивідуальні риси</i>	<i>Персонаж має індивідуальні риси</i>
<i>Характеристика образу літературного героя</i>	<i>Характеристика образу літературного героя</i>
<i>Т. Г. Шевченко написав найпрекрасніші твори</i>	<i>Т. Г. Шевченко написав прекрасні твори</i>
<i>Вірші Тарасá Шевченко</i>	<i>Вірші Тарáса Шевченка</i>
<i>При житті письменника</i>	<i>За життя письменника</i>
<i>Менше цікаве оповідання</i>	<i>Мени цікаве оповідання</i>
<i>Хід подій</i>	<i>Перебіг подій</i>
<i>Саме головне</i>	<i>Найголовніше</i>
<i>Прийти до висновку</i>	<i>Дійти висновку</i>

<i>Придавати</i> значення	<i>Надавати</i> значення
Відгук <i>на</i> твір...	Відгук <i>про</i> твір
Не написав <i>твір</i>	Не написав <i>твору</i>
Читання <i>текста</i>	Читання <i>тексту</i>
<i>Прóзовий</i> твір	<i>Прозóвий</i> твір
Враження <i>про</i> прочитане...	Враження <i>від</i> прочитаного...
Мати <i>свою</i> власну думку	Мати <i>власну</i> думку, мати <i>свою</i> думку
<i>Розмірковувати</i>	<i>Міркувати</i>
<i>Прийшла в голову</i> думка	<i>Спало на</i> думку
Читати <i>на українській</i> мові	Читати <i>українською</i> мовою
У <i>тисячу</i> дев'ятсот дев'ятому році	У <i>тисяча</i> дев'ятсот дев'ятому році
Народився <i>у 1960 році</i>	Народився <i>1960 року</i>
<i>Коротше</i> кажучи	<i>Коротко</i> кажучи
<i>Слідкуйте по</i> тексту	<i>Стежте за</i> текстом
Розгортання <i>сюжета</i> твору	Розгортання <i>сюжету</i> твору
<i>На фоні</i> тогочасного суспільства	<i>На тлі</i> тогочасного суспільства
Автор <i>ставить на меті</i>	Автор <i>ставить за мету</i> (має на меті)
У тебе <i>нечітка уява</i> про події	У тебе <i>нечітке уявлення</i> про події
У більш <i>широшому</i> значенні	У більш <i>широкому</i> значенні
Влучний <i>вираз</i>	Влучний <i>вислів</i>
<i>Чутлива</i> людина	<i>Чуйна</i> людина
Напам'ять вивчив <i>чотири рядка</i>	Напам'ять вивчив <i>чотири рядки</i>
<i>Заставляє</i> вчити напам'ять	<i>Примушує</i> вивчати (вчити напам'ять)
Висловлюю <i>мою власну</i> думку	Висловлюю <i>власну</i> думку
<i>Вповні</i> заслуговує	<i>Цілком</i> заслуговує
<i>Більше того</i>	<i>Мало того, навіть, щобільше</i>
<i>Задавати</i> питання	<i>Ставити</i> питання, <i>запитувати</i>
<i>З цієї точки зору</i>	<i>З цього погляду</i>
<i>З цієї причини</i>	<i>Через це</i>
<i>Знаходиться в залежності</i>	(<i>Цілком</i>) <i>залежний (від кого, чого?)</i>
<i>І так даліше</i>	<i>І так далі</i>
<i>Не грає ніякої ролі</i>	<i>Не має ніякого значення</i> (не відіграє ніякої ролі)
<i>Наступні</i> факти	<i>Такі</i> факти
<i>Не рідкість</i>	<i>Не дивина, звичайна річ</i>
<i>Один і той же</i>	<i>Той самий</i>
<i>Ні при яких обставинах</i>	<i>Ні за яких умов</i> (обставин)
<i>Ні разу</i>	<i>Жодного</i> разу
<i>Переслідувати</i> мету	<i>Мати</i> на меті
<i>Під кінець</i>	<i>Наприкінці, наостанку, насамкінець</i>
<i>Скажу наступне</i>	<i>Ось що скажу</i>
<i>Хочу висказатись</i>	<i>Хочу висловитись</i>
На цьому питанні зупинюсь <i>більш конкретніше</i>	На цьому питанні зупинюсь <i>конкретніше</i> (про це скажу конкретніше)
У цьому питанні ми розберемось	<i>Ми це питання з'ясуємо</i> (про це поговоримо докладно)
<i>Першим ділом</i> треба вирішити це питання	<i>Насамперед (передусім, щонайперше)</i> треба вирішити це питання
<i>Грає велику</i> роль	<i>Багато важить</i> (має чималу вагу, відіграє велику роль)
<i>Це саме по собі</i> розуміється	<i>Це само собою</i> зрозуміло

Скажу ще <i>пару</i> слів	Скажу ще <i>кілька</i> слів
Моє заключення <i>слідуюче</i>	Мій висновок <i>такий</i>
<i>Іменно</i> ця обставина є сама важлива	<i>Саме</i> ця обставина найважливіша
Використав <i>справочні</i> матеріали	Використав <i>довідкові</i> матеріали
До <i>цих пір</i> про це нічого не відомо	Про це <i>ще досі</i> нічого не відомо
Вислухали всіх <i>без виключення</i>	Вислухали всіх <i>без винятку</i>
<i>При обговоренні</i> була активність	<i>Обговорення</i> було активним
Дискусія була <i>плідотворною</i>	Дискусія була <i>плідною</i>
<i>Явне</i> протиріччя	<i>Очевидна</i> суперечність
<i>Залишатися</i> при своїй думці	<i>Обстоювати</i> свою думку, <i>держатися</i> своєї думки
Говорити <i>невпопад</i>	Говорити <i>не до ладу</i> (не до речі)
Значна увага <i>надається</i>	Значна увага <i>приділяється</i>

Отже, вчителю необхідно не тільки знати, що і як подавати учням на уроках, а й володіти навичками прийнятої в літературній мові вимові звуків, звукосполучень, дотримуватися нормативних вимог уживання слів і їх форм, конструювання речень, уміло застосувати інтонаційні прийоми усного мовлення та читання вголос як виду мовленнєвої діяльності. Інакше кажучи, вчителеві треба піклуватися і про те, що говорити на уроці, і про те, як говорити. У цьому немає перебільшення, адже на відміну від інших професій учитель володіє літературною мовою не лише «для себе», а й «для інших», тобто для учнів.